

PAPER DETAILS

TITLE: Asiri / İlimli Belirlenimcilik ve Ahlaki Sorumluluk

AUTHORS: Aysel DOGAN

PAGES: 1-16

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/214701>

AŞIRI/İLİMLİ BELİRLENİMCİLİK VE AHLAKİ SORUMLULUK

Aysel DOĞAN*

ÖZET

Bireyin davranışlarının bireyin genetik yapısı, geçmişi ve çevre koşulları tarafından belirlendiğini iddia eden aşırı belirlenimciliğin en önemli kusurlarından birisi ahlaki sorumluluğu imkansız kılmasıdır. Eğer bir bireyin davranışları bireyin genetik yapısı, geçmişi ve çevre koşulları tarafından belirleniyorsa, birey ahlaki olmayan davranışlarından sorumlu tutulamaz. İnsan iradesinin ve davranışlarının yukarıda sözü edilen unsurlar tarafından belirlendiği iddiasının aksine, özgürlükçüler bireyin eylemlerinin nasıl gerçekleşeceğinin belirsiz ve tesadüfe bağlı olduğunu söylemektedirler. Ancak, bir eylem gerçekleşene kadar gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin belirsiz olduğunu söylemek, özgür irade ve ahlaki sorumluluğu aşırı belirlenimcilik kadar açıklanamaz bir hale sokar. İnsan eylemi planlamayı, dikkatle düşünülerek alınan kararlar doğrultusunda hareket etmeyi gerektirir; önceden varolan niyetler eylemi belirler. Tüm bu zorlukların arasında, insan eylemini ve ahlaki sorumluluğu açıklamak için en olası görünen seçenek bağdaşırcılıktır. Bağdaşırcı görüşe göre, bir birey, arzu ve istekleri geçmişindeki olaylar ve doğa yasaları tarafından belirlenmiş olsa bile, isteseydi gerçeklikte davrandığından başka türlü davranabilirdi. Bağdaşırcılık, insan eyleminin özgür iradeyi gerektiren yönüyle, biyolojik ve toplumsal etkiler tarafından belirlenen yönünü birleştirerek, ahlaki sorumluluğu tutarlı bir biçimde açıklayabilmektedir.

Anahtar kelimeler: Aşırı belirlenimcilik, Skinner, özgürlükçü belirsizlik, bağdaşırcılık, ahlaki sorumluluk.

* Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

ABSTRACT

Hard/Soft Determinism and Moral Responsibility

One of the serious shortcomings of hard determinism is that it eliminates the possibility of moral responsibility. If an agent's actions are determined by the agent's genetic endowments, history and environmental circumstances, then the agent cannot be held accountable for his or her misconduct over which he or she has no control. As opposed to the idea of the determination of the will and action, libertarians emphasize indeterminacy of an event brought about by an agent up to the moment of its occurrence and when it occurs it occurs merely by chance undermines free will and moral responsibility, as well. An agent's actions involve planning and voluntary efforts in the way of realizing freely chosen goals; prior intentions determine action. In the midst of these difficulties, the most plausible option in accounting for human action and moral responsibility, I argue, is compatibilism. According to compatibilism, an agent could have done otherwise if he or she wanted otherwise despite the fact that his or her desires and wants are determined by past events and laws of nature. Compatibilism can explain moral responsibility in a consistent manner by combining the notion of free will with social and biological determination of action.

Key Words: Hard determinism, Skinner, libertarian indeterminism, compatibilism, moral responsibility.

Aşırı belirlenimciliğin (hard determinism) gözde taraftarlarından, B. F. Skinner, her türlü insan davranışının, davranışta bulunanın geçmişi, mahrumiyet halleri ve uyarıcılar aracılığıyla açıklanabileceğini ve bireyin zihin durumunun davranışlarını belirlemede önemli bir rolü olmadığını iddia etmektedir¹. Eleştirmenlerine göre, aşırı belirlenimcilik taraftarları insan davranışını tüm karmaşıklığı ve inceliği ile yeterince açıklayamazlar². Aşırı belirlenimciliğin önemli kusurlarından birisi ahlaki sorumluluğu imkansız kılmasıdır. Eğer bir insanın davranışları genetik yapısı, tarihi ve çevre koşulları tarafından belirleniyorsa, o insan üzerinde herhangi bir kontrolü olmadığı kötü davranışlarından sorumlu tutulamaz.

¹ Bkz. B. F. Skinner, *Recent Issues in the Analysis of Behavior* (Columbus, OH: Merrill, 1989); B. F. Skinner, *Cumulative Record: A Selection of Papers*, 3. Baskı (New York: Appleton-Century-Crofts, 1972).

² Bkz. Alvin I. Goldman, *A Theory of Human Action* (New Jersey: Prentice-Hall, 1970).

Aşırı belirlenimciliğin özgürlükçü (libertarian) karşıtları seçim serbestliği, planlama, ve özgürce seçilen hedefleri gerçekleştirme yönündeki gönüllü çabaları gerektiren insan eyleminin niyetel yönünü vurgulamaktadırlar. Özgürlükçü belirsizlik kuramına göre, birey aynı koşullar altında özgür iradesi sayesinde gerçekte olduğundan farklı kararlar alabilir, farklı seçimlerde bulunabilir. Tipik bir özgürlükçü iddia şöyledir: Bütün özgür seçim ve eylem durumlarında birey “herhangi bir seçim yapabilir, geçmişteki tüm koşullar seçim anına kadar aynı olsa bile.”³ Özgürlükçüler insan davranışını açıklarken bireyin zihin durumunun oynadığı rolü görmezlikten gelmezler. Tam tersine, insan davranışının niyetel yönü açıklamalarının temel noktasını oluşturur⁴. Özgürlükçü belirsizlik kuramı iradenin ve eylemin özgür olduğunu varsaymasından dolayı aşırı belirlenimciliğin ahlaki sorumluluğu açıklamakta karşılaştığı güçlükleri aşmış görünmektedir. Ancak, bir eylemin nasıl gerçekleşeceğinin gerçekleştiği dakikaya kadar belirsiz olduğunu ve ne biçimde gerçekleşeceğinin tesadüfe bağlı olduğunu söylemek, özgür irade ve ahlaki sorumluluk kavramlarını aşırı belirlenimcilik kadar problemli bir hale sokar⁵. Bir birey tesadüfen gerçekleşmiş eylemleri için takdir edilemez veya suçlanamaz. Eğer bir birey önceden planlayarak veya kasden bir insanı bir trafik kazası aracılığıyla, örneğin, öldürmeyi düşünmemişse, herşey aynı kalmak koşuluyla, bireyin söz konusu kişiyi öldürmekteki sorumluluğu önemli ölçüde azalır. İnsan eylemlerinin belirgin bir özelliği önceden belirlenmiş olmalarıdır. Bu eylemlerin kast etmeye dayalı niteliği önceden düşünmeyi ve planlamayı özgür irade kadar gerekli kılar. Bir bireyin eylemi söz konusu bireyin farklı eylem seçenekleri için aynı tarih, güdü ve inançlara sahipse açıklanamaz.

Bütün bu zorluklar arasında, insan davranışını açıklamak için en olası görünen seçenek, bağdaşırcılık (kompatibilizm) dır. Bu görüşe göre, bir birey istek ve arzularının geçmişteki olaylar ve doğa yasaları tarafından belirlenmiş olmasına rağmen, isteseydi gerçekte davrandığından başka türlü davranabilirdi⁶. Bağdaşırcılar özgürlüğü başka türlü yapabilme yeteneği ya da gücü olarak tanımlarlar. Buna göre, bireyin davranışları bireyin geçmişi, genetik yapısı ve içinde bulunduğu çevre koşulları tarafından belirlenmiş

³ Robert Kane, *The Significance of Free Will* (New York: Oxford University Press, 1996), s. 127.

⁴ Bkz. Charles Taylor, *The Explanation of Behavior* (London: Routledge, 1964).

⁵ Bu görüşün klasik temsilcilerinden biri özgür irade ve ahlaki sorumluluğun nedensel belirlenimciliği gerektirdiğini düşünen R. E. Hobart’tır. Bkz. R. E. Hobart “Free Will as Involving Determinism and Inconceivable Without It,” *Mind* 43 (1934): 1- 27.

⁶ Bkz. David Hume, *A Treatise of Human Nature*, 2. Baskı (Oxford: Oxford University Press, 1978), ss. 399-412.

olsa da, birey gerçekte davrandığından başka türlü davranabilir çünkü birey böyle davranabilme yeteneği ya da gücüne sahiptir⁷. Bu düşünceler ışığında, takip eden sayfalarda bağdaşırcıların insan eylemini ve ahlaki sorumluluğu aşırı belirlenimcilik ve özgürlükçü belirsizlik kuramı taraftarlarının karşılaştığı çetrefil durumlara düşmeden açıklayabileceğini tartışacağım. Bu amaçla, ilk olarak Skinner'in aşırı belirlenimciliğinin ve özgürlükçü belirsizlik kuramının temel tezlerini eleştirel bir bakışla ele alacağım. Herbirinin insan davranışını ve ahlaki sorumluluğunu açıklamada karşılaştığı güçlükleri gösterdikten sonra, bağdaşırcılığın ahlaki sorumluluğu açıklamada geçerliliği olan bir seçenek olduğunu tartışacağım.

1. Skinner'in Aşırı Belirlenimciliği ve Özgürlükçü Belirsizlik Kuramı Zıtlığı

Skinner niyetler, inançlar ve istekler gibi içsel durumların insan davranışını açıklamada bir rolü olmadığını ileri sürmektedir. Herkesçe gözlemlenebilen apaçık davranış türünden yapılmayan açıklamalar sahte veya hayal ürünüdür, ona göre:

Hatta daha da yaygın bir uygulama, davranışı fiziksel boyutları olmayan ve “zihinsel” ya da “psikolojik” denilen içsel bir varlık aracılığıyla açıklamaktır. Psikolojik açıklamanın en katışıksız, saf hali ilkel insanların herşeyin ruhu olduğuna olan inanışlarında (animism) görülebilir. Ölümünden sonra vücudun hareketsizliğinden, hareketi sağlayan bir ruhun vücudu terkettiği sonucuna varılır. Heyecanlı insana içindeki bir tanrı tarafından enerji verildiği yargısında bulunulur. İçerdeki adam bir otomobilin direksiyonundaki adam gibi düşünülür. İçerdeki adam bir eylemin gerçekleşmesini arzu eder, dışardaki bu eylemi gerçekleştirir...

Bütün bu olup bitende açıkça görülen odur ki, zihin ve fikirler, özel nitelikleriyle birlikte, sahte açıklamalar yapmak için yaratılmaktadır... zihinsel ya da psikolojik olayların fen bilimlerinin ilgilendiği olayların özelliklerine sahip olmamaları zihinsel olanı reddetmek için başka bir gerekçemizdir⁸.

Skinner dış bir uyarıcının içsel, zihinsel olanı ve zihinsel olanın da davranışı veya tepkiyi belirlediği görüşünü reddeder. Bu reddediş, Skinner'in Freud'un insan davranışını anlamadaki yaklaşımını eleştirisinde kaynağını bulur. Freud gibi, Skinner davranışın nedensel açıklaması-bir

⁷ Daniel C. Dennett, *Elbow Room* (Cambridge, Mass: The MIT Press, 1984), ss. 131-52.

⁸ B. F. Skinner, *Science and Human Behavior* (New York: The Macmillan Company, 1953), ss. 29-31.

davranışın doğadaki bir olay gibi belli bir nedeni olduğu ve bu nedene dayanarak söz konusu davranışın açıklanması—olduğuna inanır, yani bir anlamda her ikisi de belirlenimci sayılır. Freud’un tersine, Skinner davranışı açıklamak için zihinsel bir aygıtı gerek olmadığını düşünür⁹. Örneğin, bir yetişkinin anormal seksüel davranışı çocuklukta yaşadığı bir taciz olayıyla açıklanabilir; davranışı açıklamak için endişe, suçluluk gibi bir orta bağlantıya gerek yoktur. Bu tür zihinsel durumlara sahip olsak bile, bunlar davranışlarımızın nedeni olmaktan çok dış uyarıcıların sonucudur, Skinner’e göre. Bir kişi davranırken kendi iç dünyasından çok dış uyarıcılara cevap verir. Diğer bir deyişle, insan davranışının nedenleri niyetler, inançlar, arzular, vb. olmaktan çok dış uyarıcılardır.

Skinner temel davranış türlerini davranışın koşullama yoluyla güçlendirilmesi ile elde edilen işgören koşullama (operant conditioning) aracılığıyla sistemli bir hale getirmeye çalışır¹⁰. Örneğin, bir köpeğin yiyecek olmadığı halde bir zilin çalmasına tepki göstermesi bir kuvvetlendirmedir (reinforcement). Zil yerine, bir lambanın yakılması ya da başka herhangi bir uyarıcı kuvvetlendirme için kullanılabilir. Skinner’e göre, tüm insan ve hayvan davranışı ön uyarılma ve kuvvetlendirme olgularına başvurularak açıklanabilir¹¹. İnsanların ve hayvanların davranışları çevresel koşulları değiş-tirerek kontrol edilebilir, şekillendirilebilir. Skinner insan iradesinin

⁹ Bkz. Skinner, *Cumulative Record*, ss. 239-41.

¹⁰ Skinner, “respondent conditioning” dediği yanıt veren tepki koşullamasını (salya akıtma gibi) işgören koşullamadan şu şekilde ayırır: Yanıt veren tepki koşullamasında, başlangıçta bireyin bir uyarıcıya kendiliğinden geliştirdiği bir tepki yoktur. Örneğin, bir bebek bir fare gördüğünde korku tepkisi göstermiyorsa, fare yüksek ses gibi korkutucu bir uyarıcıyla gösterildiğinde bebek korku davranışı gösterebilir. İşleyici koşullamada, gönüllü bir davranıştan ibaret olan bir tepki ilk önce gösterilmeli; bu tepki daha sonra koşullama yoluyla güçlendirilir. Belli sonuçları üretmek amacıyla çevre üzerine etki eden tepkilere işgören (operant) denir. Tipik işgören davranışlar bir farenin bir anahtara basması ya da bir güvercinin diski gagalamasıdır. Davranışı kontrol etme veya etkilemede yapılan başka bir önemli ayırım ceza (anahtara basmak bir elektrik şoku yaratıyorsa) ile olumsuz kuvvetlendirme veya itici kontrol (anahtara basmak şoku ortadan kaldırıyorsa) arasında yapılan ayırımdır. Kuvvetlendirme olmazsa, örneğin yiyecek anahtara basma ile eşleştirilmezse, farenin anahtara basması sonunda durur, yani sönme olur. Bkz. B. F. Skinner, *Contingencies of Reinforcement: A Theoretical Analysis* (New York Appleton-Century-Crofts, 1969), ss. 108-109.

¹¹ Skinner “contingencies of reinforcement” kavramını “contingencies of survival” dediği kaynağını doğal seçim ve türlerin evriminden alan davranışların aksine kaynağını bireyin yaşamından ya da “kültür dediğimiz karmaşık sosyal olaylar” dan alan davranışlara atıfta bulunmak için kullanmaktadır. Bkz. Skinner, *Recent Issues in the Analysis of Behavior*, s. 24.

özgür olduğunu reddeder. “İnsan, biz bir zamanlar inanırdık,” demektir Skinner,

kendini sanat, müzik ve edebiyatta özgürce ifade edebilir, doğayı özgürce araştırabilir ve kendi kurtuluşunu dilediği biçimde arayabilir. Bir eylemi başlatabilir ve aniden dilediğince değişiklikler yapabilir. En uç baskı koşulları altında ona bir seçenek kalırdı. Kendini kontrol etmeye yönelik bir çabaya direnebilirdi, bu hayatına mal olsa bile. Fakat bilim eylemin bireyin maruz kaldığı güçler tarafından başlatıldığı, ve “kapis” in henüz nedenini bilmediğimiz bir davranışın yalnızca diğer adı olduğu konusunda ısrar eder¹².

Bazı filozoflar tüm amaçlı eylemlerin apaçık davranış türünden açıklanabileceği iddiasını şüphe ile karşıladıklarından Skinner’in radikal davranışçılığını reddetme eğilimi içine girmektedirler. Alvin I. Goldman, örneğin, açıkça yapılan bir davranışın gözlemlenmesinin belirli arzuların nedenleri hakkında bize birşey söylemediğini ileri sürmektedir. Bir canlının yiyecek elde etmeye yönelik davranışını onun aç olması olgusuyla açıklayabiliriz; fakat, bir insanın zihinsel durumuna atıfta bulunmadan o insanın bir şeyi diğerine, örneğin tavuğu bifteğe, tercih etmesini açıklayamayız. Buna ek olarak, “Brandenburg konçertosunu dinleme arzusu ya da bir şiir okuma arzusu” gibi biyolojik olmayan ihtiyaçlarla ilgili arzuların nedenleri hakkında birşey bilmiyoruz, demektir Goldman¹³. Belirgin bir biyolojik olmayan arzuyu tatmin etmeye yönelik bir davranış çeşitli koşullar altında gözlemleyerek açıklamak pek kolay görünmüyor. Bütün insan davranışı koşullanma, mahrumiyet durumu ve uyarıcılarla açıklanabilse bile, bu arzu ve isteklerin davranışa olan nedensel bağına ortadan kaldırmaz, Goldman’a göre: “Skinnerci olaylar, istek ve arzulara, istek ve arzular ise davranışa sürükleyen bir neden-sonuç zincirinin birbirini takip eden basit halkalarıdır: koşullanmalar, mahrumiyetler, uyarıcılar davranışa neden olan istek ve arzulara neden olurlar.”¹⁴ İşgören koşullama en fazla terleme, salya akıtma gibi vücutsal değişimleri açıklayabilir, fakat niyet, arzu ve isteklere dayanan insan eylemini açıklayamaz. İşgören koşullama aracılığıyla, bir uyarıcı belli bir eyleme neden olsa bile, uyarıcı bunu doğrudan gerçekleştiremez. Uyarıcı önce istek ve arzulara yol açar; bu istek ve arzular da eyleme neden olur¹⁵.

Goldman insan davranışını açıklamada istek ve arzuların bir rolü olmadığını düşünen Skinner’i eleştirmekte haklıdır. Tepkisel ya da otomatik

¹² Skinner, *Cumulative Record*, ss. 7-8.

¹³ Goldman, *A Theory of Human Action*, s. 139.

¹⁴ Ibid., s. 149.

¹⁵ Ibid., s. 154.

davranışlar acıdan kaçınma veya açlık gibi ilkel ihtiyaçların giderilmesinde sözkonusu olabilir, fakat bu davranışlar insan iradesi ve eyleminin karmaşıklığını nadiren yansıtır. Aslında bu türden ilkel ya da çok temel davranışlar çoğunlukla niyete dayalı insan eyleminin kapsamı dışında bile görülebilir. Eylemi belirlemede zihinsel durumların rolünü reddetmek insan eylemini açıklamada pek çok boşluk ve karanlık noktayı kabul etmekle eş anlamlıdır. Bir kişinin davranışları sadece ilkel, içgüdüsel davranışlardan ibaret değildir; ne de bir kişinin niyetleri kaba saba zevk tatmininden ibarettir. Eylemin hakiki nedensel bir açıklaması bireyin karmaşık duygusal eğilimlerine başvurmadan güçlükle açıklanır. Bilinçli olarak var olan alternatifleri değerlendirmeden ve rasyonel kararlar almadan alışık olunmayan dışardaki bir uyarıcıya uygun tepki gösteren bir insanı hayal etmek güçtür. Bu ancak niyete dayalı insan eyleminin kapsamı dışında tutulabilecek içgüdüsel davranışlar için söz konusu olabilir. Skinner'in teorisi bireyi sihirli bir kutu ya da belirli girdileri belli bazı çıktılara dönüştüren basit bir transformatör olarak görmektedir. Bu resimde istisnalara yer yoktur. Düzgün olarak çalıştığı sürece, transformatörün her zaman belli koşullar altında ürettiği ürünü üretememesi pek mümkün değildir. Yani, bireyin aynı girdi sözkonusu ise, farklı bir çıktı vermesi hemen hemen olanaksızdır. Skinner insan davranışını açıklamada sadece istek ve arzuların oynadığı rolü küçümsemekle kalmıyor, inanç ve beklenti gibi davranışı etkileyen pek çok zihinsel durumu elinin tersiyle bir kenara itiyor. Oysa, bazı istek ve arzuları kadar insanların inançları ve beklentileri onların eylemlerini anlamada yaşamsal bir öneme sahip olabilir. İnsanlar aynı arzuya sahip olsalar bile, inanç ve beklentilerine bağlı olarak aynı uyarıcıya farklı tepkiler gösterebilirler. Sözgelimi, uluslararası bir atletizm yarışmasına hazırlanan Serdar'ın, yağmur yüklü bulutları gökyüzünde görünce açık bir parkta egzersiz yapma planını değiştirdiğini varsayalım. Fakat, aynı yarışmaya hazırlanan Efe'nin, bulutlara rağmen evden dışarı çıkmayı göze aldığını çünkü bir egzersizi kaçırmanın başarısını olumsuz yönde etkileyeceğine inandığını düşünelim. Bu örnekte aynı uyarıcıya iki farklı tepki vardır: evde oturmak veya dışarı çıkmak. İnsanın içindeki Skinner'in öngördüğü gibi bir gölge adam¹⁶

¹⁶ Skinner'in davranışın bilimsel olarak gözlemlenmesi üzerindeki vurgusu, bir kişinin zihinsel durumlarını gözlemleyemeyeceğimize olan inancından dolayı insan davranışı ile ilgili açıklamalarından "içsel durumları" çıkarıp attığını ima etmektedir. Bir kişinin zihinsel durumunu gözlemlemenin imkansızlığı nedeniyle, zihinsel durumları sanki o kişinin davranışını yönlendirmede bir rol oynamıyormuş gibi bir tarafa itebiliriz. Onun yerine, bir davranışın içinde gerçekleştiği dış koşullara bakmalı ve eylemi sadece fiziksel objeler ile ilişkisi içinde gözlemlemeliyiz, Skinner'e göre. Ancak, bir kişinin zihinsel durumlarını gözlemleyemeyeceğimiz tezi hayli şüphe götürür bir iddiadır. Kelimesi kelimesine ele alındığında, bir kişinin yüzüne bakarak o kişinin niyetlerini ve

değildir; o değerlendirci, karar alıcı ya da alternatif eylem süreçleri arasından bir seçeneği tercih edendir.

Skinner'in teorisindeki diğer bir zorluk, radikal belirlenimciliğin ahlaki sorumluluk ile uyuşmamasından kaynaklanmaktadır. Problem şudur: eğer davranışlarımız tamamen geçmiş olaylar ve içinde bulunduğumuz çevre koşulları tarafından belirleniyorsa ve zihinsel durumlarımızın davranışlarımızı belirlemede herhangi bir rolü yoksa, başarılarımız nedeniyle takdir edilemeyeceğimiz gibi yanlışlarımız için de bize hesap sorulamaz. Yani, genetik yapımız, tarih ve doğa yasaları eylemlerimizi belirliyorsaydı, ve irade-miz eylemlerimizin yol açtığı olayların gerçekleşmesinde bir rol oynamı-yorsa, bu olaylardan sorumlu tutulamayız¹⁷. Skinner'in aşırı belirlenimciliği

eğilimlerini gözlemleyemeyeceğimiz doğrudur. Fakat, büyük bir objenin dış görünüşüne bakarak o objeyi oluşturan elektronlardan birini de göremeyiz. Bilim adamları bundan o objenin atomik yapısının objenin kimyasal özellikleri veya fiziksel hareketlerini anlamada gereksiz ve ilgisiz olduğu sonucunu çıkarıyorlar mı? Yanıt açıkça "hayır" dır. Öyleyse, davranış bilimcileri onları doğrudan gözlemleyemedikleri gerekçesiyle zihinsel durumların varlığını ve davranışları açıklamaya olan ilgilerini reddedemezler. Bilim adamları bireyin çevre koşullarını değiştirerek, ve onun çeşitli uyarıcılara tepkilerini belli bir zaman süresince gözlemleyerek, bireyin zihinsel durumları hakkında bilgi edinebilirler. Aslında bazı davranış bilimcileri de son zamanlarda bu doğrultuda tartışıyorlar. Howard Rachlin, örneğin, bir kişinin davranışlarını zaman içinde gözlemleyerek o kişinin niyetlerini anlamanın mümkün olduğunu iddia etmektedir. Bir uyarıcıya gösterilen tepkiyi bir kez gözlemlemek tepkiyi gösterenin iç dünyası hakkında bizi kesin olarak bilgilendirmez; fakat, sürekli ve tekrar eden gözlemler sonucu, bir kişinin niyet ve eğilimleri hakkında iyi bir fikre sahip oluruz. Belli korku türleri, sıkılma ve inançlar açıkça gözlemlenebilen belli davranış biçimlerine eşlik ederler. Belli bir anda, bir tepkinin olma olasılığı, aynı tepkinin verili bir çevrede zaman içinde tekrar etmesinin bir fonksiyonudur. Bkz. Howard Rachlin, "Things That Are Private and Things That Are Mental," in James T. Todd and Edward K. Morris (eds.), *Modern Perspectives on B. F. Skinner and Contemporary Behaviorism* (Westport: Greenwood Press, 1995), ss. 181-82. Bütün bunlardan çıkan sonuç, bir kişinin Skinner'in radikal davranışçı ve aşırı belirlenimci yaklaşımını kabul etmeden de belirlenimciliği kabul edebileceğidir.

¹⁷ Belirlenimciliğe karşı öne sürülen en etkili tartışmalardan birisi Peter Van Invagen tarafından formüle edilmiştir. Van Invagen'in özgür irade ve eylemin nedensel belirlenimcilikle uyuşmadığını gösteren "Sonuç Tartışması" (Consequent Argument) şudur: "Eğer belirlenimcilik doğruysa, eylemlerimiz geçmişteki olayların ve doğa yasalarının bir sonucudur. Fakat bizden önce olan olaylar bize bağlı olarak gerçekleşmemiştir, ne de doğa yasalarının ne olduğu bize bağlıdır. Dolayısıyla, bunların sonucu (geçmişteki eylemlerimiz de dahil) bize bağlı değildir." Yani, belirlenimcilik doğruysa, olaylar geçmişin ve doğa yasalarının sonucudur. Geçmişteki olaylar ve doğa yasaları bizim kontrolümüz altında değildir. Dolayısıyla, belirlenimcilik doğruysa, gerçekleşen olaylar, kendi

niyetin, bir şeyi yapmak veya ihmal etmek arzusunun veya eğiliminin bir eylemi anlama ve değerlendirmede ilgisiz faktörler olarak bir tarafa itilmesini gerektirmektedir. Fakat bu sadece bizim sezgilerimizle çelişmekle kalmaz, aynı zamanda bir eylemi takdir etme veya yerme pratiğimize de aykırıdır. Genellikle, bir insanın kötü bir olaya niyet etmeden neden olduğuna inanırsak o insanın davranışını affederiz. Bir insanı kazara neden olduğu kötü olaylar nedeniyle suçlamamamız, o insanın içinde bulunduğu zihinsel durumun eylemlerini anlama ve değerlendirmeye alakasız olduğu tezini yalanlamaktadır.

Skinner'in aksine, özgürlükçüler bir insanın eyleminin ancak zihinsel durumuna başvurularak açıklanabileceğini iddia etmektedir¹⁸. Bir kişinin amaçları, inançları ve niyetleri o kişinin eylemlerini belirler. Bir konuda karar almayı insani bir eylem yapan sadece alınan kararın ardında bir niyet olması değil, fakat aynı zamanda söz konusu kararın ne olacağının başlangıçta belirsiz olmasıdır. Bir kişi irade ve eylem özgürlüğü olduğu sürece aynı tarih ve çevre koşulları altında dahi gerçekte tercih ettiği bir seçenekten farklı bir seçimde bulunabilir. Diğer bir deyişle, aynı uyarıcıların aynı koşullar altında farklı tepkilere yol açması mümkündür. Bir karar alırken, birey inanç ve eğilimlerinde bir değişiklik olmadığı halde farklı kararlar alabilir. Genel olarak, birey aynı koşullar altında farklı kararlar alıp, farklı davranışlar gösterebilir. Bunun nedeni, bir kararın ne olacağının başlangıçta belirlenmemiş olmasıdır. Bir seçimin veya eylemin belirlenmemiş olması söz konusu seçim veya eylemin olduğundan başka türlü gerçekleşebilmesi anlamına gelir.

Bir insanın eylemlerinin önceden belirlenmemiş olması demek, aynı zamanda bu eylemlerin gerçekleştiğinde gelişigüzel, bir şans eseri olarak gerçekleşmesi demektir. Eylemleri gelişigüzel oluşlar olarak görmek ise, özgürlükçülerin iddialarının tersine, özgür irade ve ahlaki sorumluluğu açıklanamaz bir hale sokar. Galen Strawson'ın oldukça isabetli bir şekilde belirttiği gibi, özgürlükçüler, bireyin seçimlerini tesadüfi oluşlar gibi göstermektedir; bu ise ahlaki sorumluluğun gerektirdiği özgür irade ve

davranışlarımız da dahil kontrolümüz altında değildir. Bkz. Peter Van Inwagen, *An Essay on Free Will* (Oxford: Oxford University Press, 1983), s. 16.

¹⁸ Charles Taylor, örneğin, eylemlerimiz niyetsel, amaçlı nitelikleriyle öne çıkıyorsa, onların açıklamaları da teleolojik olmalıdır demektedir: "... bir bireyin amaçlı olduğunu söylemek, davranışının bir amaca başvurarak açıklanabileceğini söylemektir ve bu da temel yasaların biçimce teleolojik olduğunu ima eder." Bkz. *The Explanation of Behavior*, s. 54.

eylemin önünde bir engel oluşturmaktadır¹⁹. Bir olay ya da eylem şans eseri gerçekleşiyorsa, o olay ya da eylem bireyin kontrolü dışındadır. Bir eylem bireyin kontrolü altında değilse, eylemin hakikaten özgür, amaçlı bir eylem olduğu söylenemez. Varsayalım ki önceden belirlenmemiş bir olay nedeniyle, örneğin beyindeki bir elektrik boşalması nedeniyle, eliniz aniden titremeye başladı. Elinizin titremesi nedeniyle birisine tesadüfen ateş etmeniz özgür bir seçimden çok bir kaza olarak görülür.

Özgür iradenin belirlenimcilik ile uyumsuz olduğunu düşünen bazı filozoflar bu eleştiriyi kabul ederler. Ancak onlar gene de insanların seçim ve eylemlerinin daha derin bir düzeyde belirlenmemiş olduğu konusunda ısrar ederler. Robert Kane, örneğin, eylemlerimizin daha önceki seçimlerimizce belirlenen irademiz tarafından belirlendiğini düşünmektedir²⁰. Yani, çoğunlukla daha önceki seçimlerimizce belirlenmiş bir irade eylemlerimizi belirler; ancak bu önceki seçimlerimiz belirlenmemiştir. Kane savunduğu özgürlükçü görüşe “nedensel belirsizlikçilik” demektedir²¹. Bireyin kişiliğini oluştururken gönüllülük ve belirsizliğin varlığını inkar etmek gönüllü eylemin olabilirliğini inkar etmekle eş anlamlıdır ki, bu kabul edilemez. Yaşamımız boyunca, seçimi karakterimizi belirleyen alternatif eylem süreçleri arasında zaman zaman ikiye bölünürüz. Bu türden temel seçimler gönüllüdür ve bilinçli yapılır, fakat seçim anına kadar ne tür bir seçim olacağı belirsizdir. Bu anlamda, irademiz özgürdür ve Luther gibi, belli bir anda başka türlü davranamayacağımızı düşünsek bile, eylemlerimizden sorumluyuz.

Ancak, diğer zamanlardaki eylemlerimizin belirsizliğini reddederken kişiliğimizi oluşturma durumundaki eylemlerimizin belirsiz olduğunu neden kabul etmemiz gerektiği çok açık değildir. Varsayalım ki Selçuk hukuk

¹⁹ Galen Strawson, “The Impossibility of Moral Responsibility,” *Philosophical Studies* 75 (1994): 5-24; Ayrıca Bkz. Bruce Waller, “Free Will Gone Out of Control,” *Behaviorism* 16 (1998): 149-67.

²⁰ Robert Kane, “Responsibility, Luck, and Chance: Reflection on Free Will and Indeterminism,” *The Journal of Philosophy* 96 (1999): 217-40.

²¹ Kane’nin özgürlükçü teorileri sınıflandırışı, nedensel belirsizlikçiliği anlamamıza yardımcı olabilir. Kane ilk önce özgürlükçüleri kabaca iki kategoriye ayırmaktadır. Eyleyici-nedensel ve teleolojik akıllılık teorileri. Eyleyici-nedensel teoriler “(ontolojik olduğu kadar kavramsal olarak da) bireyin içindeki olay-nedensel süreçlere indirgenemeyen bireyin kaynağında olduğu kendine özgü bir nedensellik türünü” varsayar. Teleolojik teoriler de kendi aralarında şu türlere ayrılırlar: 1) Basit belirsizlikçilik (veya birey ile özgür eylemleri arasında nedensel bir bağa gerek görmeyen nedenselci olmayan belirsizlikçilik) ve 2) Nedensel belirsizlikçilik (ya da olay nedensel) teoriler ki bunlara göre, özgür bireyler gerekçeleri aracılığıyla fakat önceden belirlenmemiş olarak eylemlerine neden olurlar. Bkz. Robert Kane, *The Oxford Handbook of Free Will* (Oxford: Oxford University Press, 2002), ss. 23-24.

fakültesine gidip gitmeme konusunda karar vermek üzeredir. Gene varsayalım ki Selçuk hukuk fakültesine gitmeye karar verir. Bu durumda, aynı inanç, arzu ve karar anına kadar aynı düşünüş, fakat gerçekte olduğundan farklı bir seçimi tasavvur etmek oldukça güç görünmektedir. Selçuk'un önceki nedenleri ve arzuları onu hukuk fakültesine gitmemeye yönlendiren neden ve arzular olsaydı, onun hukuk fakültesine gitme kararı akıl dışı, açıklanamaz bir olgu olurdu. Nedensel belirsizlikçilik bir kişi iki seçenek arasında gerçekten kararsız kaldığı ve bir seçim yapmak zorunda olduğu nadir durumlarda gerçekleşen gelişigüzel seçimlere dayanır. Fakat temel, bilinçli seçimleri gelişigüzel yapılan tercihler kategorisinde görmek bir saçmalaktır. Pek çok durumda, eylemlerimiz duygusal eğilimlerimiz ve bilinçli seçimlerimizle belirlenmiştir ve bir kişinin eylemlerini dayandığı eğilimler ve bilinçli tercihlerine bakarak takdir eder veya eleştiririz. Karşılaştığı problemleri gözönünde bulundurduğumuzda, özgürlükçü belirsizlikçilik tatmin edici bir özgür irade ve eylem teorisi olmaktan uzak görünüyor. Bu noktada, bağdaşırcılık özgür irade ve ahlaki sorumluluğa daha doğru bir yaklaşım olarak ortaya çıkıyor.

2. Bağdaşırcılık ve Ahlaki Sorumluluk

Geleneksel bağdaşırcılar belirlenimciliğin başka türlü eyleme yeteneği ve gücü ile uyumlu olduğunu, ahlaki sorumluluğun böyle bir yeteneği gerektirdiğini iddia etmektedirler²². Başka türlü eyleme gücü, bir kişinin istek ve arzuları geçmişteki olaylar ve doğa yasalarınca belirlenmiş olsa bile, o kişi isteseydi başka türlü davranabilirdi anlamına gelmektedir. Bağdaşırcılığa göre, başka türlü eyleme yeteneği olarak özgürlük²³ geçmişini değiştirmeyi veya doğa yasalarını ihlal etmeyi gerektirmez. Bağdaşırcılığın basitçe gerektirdiği, eğer geçmişteki olaylar ve/veya doğa yasaları gerçekte olduğundan farklı olsaydı, bir kişinin gerçekte olduğundan başka türlü isteyip davranabildiği düşüncesidir²⁴. Bir adam kumar oynama güdüsü veya arzusuna sahip olabilir, fakat onu kumar oynamamaya teşvik eden sağduyusal nedenleri veya arzuları da olabilir. Sağduyulu nedenlere göre davranmak yerine, neşeyle kumar oynamaya koşarsa, bu adam eyleminin kötü sonuçları

²² Bkz. G. E. Moore, *Ethics* (Oxford: Oxford University Press, 1912), Bölüm 6; ve A. J. Ayer, *Philosophical Essays* (New York: St. Martin's Press, 1954), Bölüm 12.

²³ Olduğundan başka türlü eyleyebilme yeteneği içsel veya dışsal olabilir. Tıp yerine hukuk fakültesine gitmeyi seçersem, başka türlü eyleme yetim güdülerimin, arzularımın ve inançlarıma dayanan gerekçelerimin gücü gibi benim içsel, zihinsel durumlarımla ilgilidir. Başka türlü eyleme yeteneği, benim dışımdaki durumlarla ilgili olması anlamında ise dışsaldır.

²⁴ Bkz. Kane, *The Oxford Handbook of Free Will*, s. 13.

karşısında kendini güçlkle temize çıkarır. Bir kişi başka türlü eyleme yeteneği olduğı sürece, seçimleri ve eylemleri geçmiş ve çevre koşullarınca belirlenmiş olsa bile, gerçekte olduğundan başka türlü davranabilir.

Bağdaşırcılık için esas problem bir kişinin eylemlerinin geçmiş olaylar ve doğa yasalarınca belirlendiğini kabul etmesinden kaynaklanmaktadır. Eğer belirlenimcilik doğruysa, yapılan bir hata çevrenin ve hata yapanın geçmişi ve biyolojik yapısının ortak ürünüdür. Bu resimde, kötü eylemde bulunan herkes geçmiş yaşantısının kurbanı olarak görülür. Yani, bir kişinin eylemleri geçmişi veya doğa yasaları tarafından belirleniyorsa o kişi yaptığı yanlışlar nedeniyle suçlanamaz ve bu yanlışların ne kadar kötü sonuçları olursa olsun, ortada affedilecek birşey olmaz²⁵. Geçmişte çok kötü işkence edilmiş, taciz edilmiş bir katil düşünün. Kendine işkence ve taciz edenlere karşı bu kişi içindeki kini büyüttükçe büyütmiş olabilir. Bu nefret karşı koyulmazcasına, onu kendine bu kadar acı çektirenleri öldürmeye sevk edebilir. Onları tamamen kontrolünü kaybettiği bir kızgınlık anında öldürebilir; ya da intikamdan başka bir şeyi görmesine engel olan bir duyguyla onları soğukkanlılıkla ve planlayarak öldürebilir. Her iki durumda da duyguların gücü onu işkencecilerini öldürmeye sürükleyebilir. Onun kendine işkence edenleri öldürme eylemini geçmişe karşı gösterdiği bir tepki olarak düşünmek, ona karşı bir sempati duymamıza yol açar. Kendimizi onun yerine koyduğumuzda onun kötü davranışlarını affetme eğilimi içine gireriz. Herşeyin ötesinde, özgür bir insana kötü muamele edilen bir obje gibi davranmak aynı muameleye maruz kalan herhangi bir insanda muhtemelen aynı nefret ve kin duyguları uyandırır. Dolayısıyla, sözkonusu katilin kötü eylemlerinden tamamen sorumlu olmadığını düşünürüz. Ancak, ahlaki açıdan her eylemi geçmişle bağlantısı nedeniyle temize çıkarmaya çalışırsak, masum ile suçlu arasındaki ayırım kaybolur ki, bu sezgisel olarak kabul etmesi zor bir sonuçtur.

Bu tartışma, bir bağdaşırcı diyebilir, geçersizdir çünkü bir olayın geçmiş olaylar ve doğa yasaları tarafından her zaman yüzde yüz belirlendiği yanlış varsayımına dayanır. Bir olayın meydana gelmesi için gerekli olan bir koşul o olayın olması için yeterli bir koşul olarak görülemez. Yukardaki tartışma bir eylemin yüzde yüz belirlenimini varsayan aşırı belirlenimcilik ile böyle bir varsayımda bulunmayan ılımlı belirlenimciliği yanlışlıkla aynı kefeye koymaktadır. Bir olayın gerçekleşmesi için bazıları gerekli olmasına rağmen yeterli olmayan pek çok koşul vardır. Havadaki oksijen, örneğin, ateş yakmak için gerekli ancak yeterli değildir. Kibrit ve odunun kuruluğı gibi koşulların yanında bir kıvılcım ya da kibritin çakılması gerekir. Benzer

²⁵ Bkz. Michael S. Mckenna, "The Limits of Evil and the Role of Moral Address: A Defense of Strawsonian Compatibilism" *The Journal of Ethics* 2 (1998): 123-42, ss. 134-35.

şekilde, bir bireyin eyleminin daha önceki olayların yol açtığı bir arzu ve tikslenme duygusuyla nedensel bir bağı olabilir. Fakat bundan, bir eylemin belirli bir nedeninin o eylemin gerçekleşmesi için yeterli olduğu sonucu çıkmaz.

Geçmişindeki olumsuz yaşama koşulları nedeniyle uyuşturucu madde kullanmaya başlayan bir uyuşturucu madde bağımlısını düşünün. Varsayalım ki, uyuşturucu madde bağımlısının anne ve babası da uyuşturucu madde kullanıyorlardı ve okul yıllarında da bu kişi kendini bir grup bağımlının arasında buldu. Bunları bilen biri için bu kişinin de uyuşturucu madde bağımlısı olması şaşırtıcı olmaz. Onu uyuşturucu bağımlısı olmaya sürükleyen olumsuz koşulların bağımlının bağımlı hale gelişindeki sorumluluğunu azalttığını düşünürüz. Fakat gene de pek çok durumda insanların kendi gönüllü seçimleriyle uyuşturucu bağımlısı olduklarına inanırız. Genellikle bir uyuşturucu bağımlısı kendi özgür seçimiyle bağımlı olur çünkü en azından bağımlı hale gelmeden önce bağımlılık yapan maddeyi kullanmamayı tercih edebilir. Bir uyuşturucu bağımlısı bağımlı olduğu maddeyi satın almak için bankadan para çaldığında, kendini maddeye olan ihtiyacının yarattığı karşı konulmaz dürtüye başvurarak savunabilir. Bu açıklamayı kötü davranışının bütün sorumluluğunu ona yüklememek için bir neden olarak kabul edebiliriz. Ancak, bağımlının kontrolünü kaybetmesine neden olan acıların iradi eylemlerinin boyutunu daraltsa da, onun kontrol mekanizmasını tamamen ortadan kaldırmadığını düşünürüz. Ayrıca, bağımlılık yapan maddeye olan alışkanlıklarını tamamen bırakan bağımlılar da var. Bir bağımlıyı, eğer bağımlı kullandığı uyuşturucuyu hiç bir zaman bırakma girişiminde bulunmamışsa, kötü davranışlarından sorumlu tutmakla yanlış yapmayız. Gary Watson'un açıkça belirttiği gibi: "sorun sadece bireyin başlangıçta bağımlı oluşundaki, yani zorlayıcı baskılara maruz kalışındaki sorumluluğuyla ilgili değildir; fakat bu zorlayıcı baskıları gelecekte nasıl karşıladığıyla da ilgilidir."²⁶ Buna göre, bağımlı iki noktada suçlu bulunur. İlk olarak, bağımlı başlangıçta gönüllü olarak bağımlı olduğu maddeyi kullan-mayı seçer. İkinci olarak, bağımlı bağımlı hale geldikten sonra, bağımlı olduğu maddeyi bırakmayı denemez. Dolayısıyla, zorlayıcı baskıların en uç koşulları altında bile bağımlı kötü eylemlerinden sorumlu tutulabilir. Uyuşturucu madde satın almak için bağımlıyı para çalmaya iten koşullar sözkonusu çalma eylemi için zorlayıcı veya belirleyici olabilir, fakat bütün bunlar bağımlının bağımlılığından kurtulmak için tedavi görmek istemesine engel olmaz. Alışkanlığın yarattığı zorunlu bir ihtiyaçtan, bağımlı çaresizce uyuşturucu kullanır, fakat bu onun uyuşturucuyu almaktan dolayı olarak kaçınmasına—tedavi görerek—engel teşkil etmez. Kısaca, bir kişinin

²⁶ Bkz. Gary Watson, "Excusing Addiction," *Law and Philosophy* 18 (1999): 589-619, s. 615.

belli bir eylemi içinde bulunduğu koşullar, genetik yapısı vs. tarafından belir-lenmiş olsa da, o kişi gerçekte olduğundan başka türlü eyleyebilir.

Kabul edilmeli ki, bir insanın başka türlü davranamayacağı durumlar da yok değildir. Delilik veya hipnotize edilme durumunda birey kötülük yapsa da affedilir çünkü birey bu kötülükleri yaparken bazı doğal ve kontrol edilemez güçlerin etkisi altındadır. Bireyin kendisinden çok bu güçler eylemlerini belirlediğinden, bu güçleri bireyin yaptığı kötülüklerin sorumlusu olarak görmek gerekir. Sanford H. Kadish ve Stephen J. Schulhofer'in doğru bir biçimde ortaya koyduğu gibi:

Bir suç işlemekle suçlanan kişiye, eğer bir akıl hastalığı veya zeka geriliği nedeniyle bu kişi yaptığı kötülüğün yanlışlığını kötülüğü yaparken idrak edecek durumda değilse, suçlu hükmü giydirilmeli. Burda kullanıldığı anlamıyla, akıl hastalığı ya da zeka geriliği terimleri sadece bir kişinin algılayışını veya gerçekliği anlayış yetisini büyük ölçüde zayıflatın ve alkol ve diğer uyuşturucu maddelerin gönüllü kullanımına atfedilemeyecek ciddi derecede anormal zihin koşullarını kapsar²⁷.

Eğer doğal güçler insanlar üzerinde etkili ise, kötü davranışlarının sorumluluğunu bu güçler üzerinde hiçbir kontrolü olmayan insanlara yüklemek saçma olur. Fakat böyle durumlar istisnadır ve üzerinde ahlaki sorumluluğun açıklanabileceği insan eyleminin tipik örnekleri olarak ele alınmazlar. Psikolojik²⁸ veya biyolojik, anormal bir davranışın herhangi çok önemli olmayan bir nedeni nadiren tek başına o davranışın ortaya çıkmasını garantiler. Eğer delilik durumunda olduğu gibi bir kötü davranış tamamen insanüstü, doğal güçler tarafından belirlenmemişse, o davranış affetme zemini önemli ölçüde ortadan kalkar. Yanlış bir davranışın sonuçlarını değerlendirme yetisi ve o davranışta bulunmaktan kaçınma veya kaçınmayı sağlayan koşulları hazırlama kapasitesi olduğu sürece, birey davranışlarından sorumlu tutulur.

²⁷ Sanford H. Kadish ve Stephen J. Schulhofer, *Criminal Law and Its Processes*, 5. Baskı (Boston: Little Brown, 1989), s. 1003.

²⁸ Gary Watson oldukça isabetli bir biçimde eylemi belirleyen doğal güçlerin aksine psikolojik nedenlerin gücüne işaret etmektedir. “Varsayalım ki,” demektedir Watson, “birisi diğerini belli bir suçu işlemezse, örneğin, onu karanlık, fare beslenen bir odaya kilitleyeceğiyle tehdit etmektedir. Bu gelecek bizim hayatımızı tehdit eden bir yaralanma kadar korkutucu ise, böylesine bir tehdit altındaki bir insanın işlediği suçlar affedilmelidir. Bkz. Watson, “Excusing Addiction,” s. 613.

3. Sonuç

Önceki sayfalarda, hem aşırı belirlenimciliğin hem de özgürlükçü belirsizliğin insan davranışını ve ahlaki sorumluluğu açıklamada büyük zorluklarla karşılaştığından söz ettim. Aşırı belirlenimciliğin temel tezleri özgür eylem ve yapılan yanlışlar için sorumluluk taşıma olanağını ortadan kaldırmaktadır. Özgürlükçü belirsizliğin özgür irade ve eylem kavramlarını açıklamalarının temeline koyması, onu karşıtının—aşırı belirlenimcilik—sahip olduğu kusurların kurbanı olmaktan kurtarmamaktadır. Bir eylem tamamen şans eseri gerçekleşmişse, bu eylemi icra eden bireyin sorumluluğu, aynı eylemin yüzde yüz doğal güçler tarafından belirlenmiş olduğu durumlarda olduğu gibi, büyük ölçüde azalır.

Bu noktada, bağdaşırcılık bireyin eylemlerini ve ahlaki sorumluluğu en iyi açıklayan bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır. Bir kişi başka türlü eyleme gücüne sahip olduğu sürece, davranışlarından sorumlu tutulabilir. Bir kişinin eylemlerinin geçmişteki olaylar ve doğa yasalarınca belirlenmiş olması, bu eylemlerdeki sorumluluğunu, başka türlü davranabilme yetisine sahip ise, ortadan kaldırmaz. Ayrıca çok nadir koşullar altında bir kişinin eylemleri o kişinin sorumluluğunu tamamen ortadan kaldıracak şekilde belirlenir. Bir kişiyi kötü eylemlerinden sorumlu tutmak bu eylemlerin gerçekleşmesi için gerekli olan koşulların yeterli olan koşullardan dikkatlice ayrılmasını gerektirir.

Burda savunulan bağdaşırcılığın, bireyin eylemlerinin yüzde yüz belirlenmişliğini reddederken bireyin olduğundan başka türlü eyleme yetisi olduğu varsayımı nedeniyle aslında bir çeşit özgürlükçü belirsizlikçilik olduğu iddia edilebilir. Eğer bir birey olduğundan başka türlü eyleyebiliyorsa, bireyin seçim ve eylemleri gerçekleştikleri an'a kadar belirlenmemiş demektir. Çünkü birey ancak ve ancak eylemleri mutlak olarak belirlenmemişse başka türlü eyleyebilme yetisini kullanabilir. Bir olayın olması için gerekli bazı nedensel faktörlerin varlığı bu olayın bu faktörlerce mutlak olarak belirlendiği anlamına gelmiyorsa, bireyin gerçekleştirdiği bir olay gerçekleşene kadar belirlenmemiş demektir. Bir olayın önceden belirlenmemiş olması, o olayın gerçekleşmesinin tesadüfe bağlı olduğunu ima eder ki, bu da ahlaki sorumluluğu aşırı belirlenimcilik kadar problemli bir hale sokar. Dolayısıyla, bağdaşırcılık özgürlükçü belirsizlikçilik gibi başarısızlığa mahkumdur.

Bu eleştirinin ancak birbirine alternatif olayların gerçekleşmesine neden olan faktörlerin eşit ağırlıklı oluşlarıyla farklı ağırlıklı oluşları arasındaki ayrım görmezlikten gelindiğinde bir değeri olabilir. Bir olayın gerçekleşmesine yol açan nedensel faktörler o olayın alternatiflerinin oluşumuna yol açan nedensel unsurlar kadar güçlü ise, o olayın gerçekleşmesinin belirsizliği haklı olarak tartışılabilir. Ancak, bir olayın—ne de o olayın

alternatiflerinin—gerçekleşmesinde rolü olan nedensel faktörlerin, o olayın gerçekleşmesindeki ağırlıkları her zaman eşit değildir. Özgürlükçü belirsizlikçilik ile bağdaşırcılık arasındaki fark bir olayın eşit ağırlıklı nedenleri ile farklı ağırlıklı nedenleri arasındaki ayrıma dayanır. Özgürlükçü belirsizlik taraftarları bir olayın nedenlerinin eşit ağırlıklı olduğu varsayımında bulunurken—ki bu nedenle sözkonusu olay gerçekleşene kadar o olayın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin belirsiz olduğunu iddia ederler—bağdaşırcılar bir olayın gerçekleşmesinde rolü olan nedenlerin o olayın gerçekleşmesindeki ağırlıklarının farklı olabileceği varsayımında bulunurlar. Ayrıca, bir olayın nedensel olarak belirlenmiş olduğunu belirtirken bağdaşırcılar, o olayın oluşumunda rol oynayan nedensel güçlerin olayın gerçekleşmesi için yeterli olmasa da etkin olduklarını varsayarlar. Özgürlükçü belirsizlik taraftarları nadiren bir olayın nedensel belirleniminden söz ederler. Çünkü pek çok özgürlükçü için, bir olayın meydana gelmesindeki esas unsur doğadaki bazı nedensel güçlerden çok gerçekleştiği an’a kadar eylemlerinin belirlenmemiş olduğu düşünülen bireyin kendisidir. Sonuç olarak, bu yazıda savunulan bağdaşırcılık tatmin edici bir biçimde insan eylemlerini ve ahlaki sorumluluğu açıklarken, aşırı belirlenimcilik ve özgürlükçü belirsizlikçiliğin maruz kaldığı eleştirilerden başarıyla kaçınır.